

GARY LEISER-NOURY AL-KHALEDY (ed. çev.), *Questions and Answers for Physicians*, Brill, Leiden 2004. (133 sayfa+Arapça metin 117 sayfa)

Eser, önsöz, giriş (yazar, metin, Galenik tıp, Arapça metin ve kritik metin), Bütün Hekimler için Uzmanların Muayenesi, 10 kısım (kritik metnin İngilizce çevirisi), bibliyografya, indeks, eserin Arapça metni, Arapça metinle ilgili notlardan meydana gelmektedir.

Editör, Gary Leiser, kitabın önsözünde çalışmalara Noury (Nuri) Halidi ile başladığını, ancak onun ölümüyle bu çalışmanın bir süre kesildiğini, ancak kendisinin çalışmayı daha sonra tamamladığını belirtmektedir. Ancak kitap basılırken, onun adını da koyarak, onun hizmetlerini değerlendirmiştir.

Eserin giriş kısmında, yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi, ilki kitabın (*İmtihan al Alibba li-Kaffai al-Atibba*) yazarı Sulami'in (1155-1208) hayatı hakkında bilgi vermektedir.

Bilindiği gibi, bu dönem Ortadoğu dediğimiz bölgenin çok çalkantılı bir dönemini oluşturmaktadır. Haçlı seferlerinin olduğu döneme rastlamaktadır. Leiser, dönemi daha çok siyasi olaylar açısından değerlendirerek, hekim Sulami'nin bu olaylar içindeki hayatının çizgilerini ayrıntılı bir şekilde dönemin belli başlı kaynaklarına dayanarak, anlatmaktadır.

Burada, *İmtihan*'ın yazarı, olan Sulami XII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIII. Yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan bir hekimdir. Şam doğumlu olan Sulami Eyyübi Devleti zamanında yaşamış olup, ilkin mühendislik eğitimi görmüş; daha sonra ise tıp tahsil etmiştir. Umeyya Hastanesinde görev yapan Sulami, meşhur filozof Gazali bu şehre geldiğinde onunla tanışmak fırsatını da elde etmiştir. Onu etkileyenler arasında meşhur hekim Abdü'l-Latif Bagdadi de vardır. Selahaddin Eyyübi'den sonra onun kardeşi Adi zamanında da gözde bir hekim olan Sulami, onunla birlikte Mısır'a gitmiş (1200) ve orada belli bir süre kalarak, hekim olarak hizmet vermiştir. Ancak işlerin yoğunlaşması ile sağlığı bozulmuş ve 1208'de aniden vefat etmiştir. (s.4).

Eserde, İbn Ebi Useybi kaynak gösterilerek, Sulami'nin asil, cömert ve şefkatli olduğu; fakirlere ilaç ve yiyecek yardımı yaptığı; sevilen ve saygı gören bir kişi olduğunu; Şam'da öldüğü ve Kasyan'ın yanına gömüldüğünü belirtilmiştir.

Editör, Leiser, yine giriş kısmında, eser hakkında bilgi vermektedir. Sulami'nin bu eseri 1200-1208 arasında kaleme aldığı belirten Leiser, eserin aslında bir ders kitabı şeklinde hazırladığı; bunun soru ve cevaplar şeklinde olmasının sebebinin de bundan kaynaklandığını belirtmektedir. O sırada tıp eğitiminde bazı sınavlar vardır, ve de bu kitap bu tıp sınavlar için kullanılmak üzere kaleme alınmış olup, bize o dönemdeki tıp sınavları hakkında fikir vermesi açısından ilginçtir.

Sulami eserini on kısma bölmüştür. Sorular ve cevaplar şeklinde düzenlendiğini belirttiğimiz bu eserde, soruların daha çok otoritelere dönük cevapları bizzat Sulami'nin düşünceleri ile birlikte verilmektedir. Burada Sulami, önceliği, döneminde otorite olarak kabul edilen kişilere tanmıştır. Otoritelerin cevabı her zaman birbiri ile uyuma göstermemekte; bazen çok farklı olabilmektedir.

Kitapta 200 soru vardır. Bunlardan yaklaşık 58'inde İbn Sina'nın görüşleri verilmektedir. El-Mecusi en az 41 defa ve Galen 34 defa zikredilmektedir.

Kitabın yazarı, söz konusu eserin esas itibarıyla Galenik tıbbın tipik bir örneği olması dolayısıyla, Galenik tıp hakkında da açıklama yapmak ihtiyacını hissetmiştir. Dolayısıyla, eserde bu konuda kısa bir açıklama vardır.

Kitapta daha sonra, eserin yazma nüshaları hakkında bilgi verilmektedir. Bu nüshalar arasında Viyana, Bursa Haraccioğlu, Kahire nüshaları hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir.

Daha sonra eserin İngilizce ve Arapça metinleri verilmektedir. Metinler incelendiğinde içindeki kısımlar aşağıdaki şekilde verilebilir:

Eserin Giriş kısmı (dua kısmı: din büyükleri ve devrin idarecilerine teşekkür;

Birinci Kısım: Nabız ve onun anlaşılması;

İkinci Kısım: İdrar ve onun anlamlandırılması;

Üçüncü Kısım: Ateşli hastalıklar ve krizler;

Dördüncü Kısım: Yaygın ve tehlikeli arazlar;

Beşinci Kısım: Basit hastalıklar hakkında;

Altıncı Kısım: Tedavi hakkında;

Yedinci Kısım: Bir göz hekimine ne sorulmalı?

Sekizinci Kısım: Bir cerrah neleri bilmeli?

Dokuzuncu Kısım: Bir kırık-çıkıkçıya ne sorulmalı?

Onuncu Kısım: Bu sanatın temelleri hakkında.

Yukarıdaki kısımlar incelendiğinde eserin yazarı Sülami'nin bu eserini bir hekim için basit bir el kitabı şeklinde hazırlamış olduğu görülür. Sorulan sorularla hekimin hangi sorulara nasıl cevap vermesi gerektiği gösterilmeğe çalışılmıştır. Örnek olarak birinci kısımdaki ikinci soru ve cevabı verelim:

'İkinci soru: bir nabızdan kişi kaç şeyi belirleyebilir?

Cevap: Galen Nabz el-Kebir eserinde bu konuda şöyle demektedir: bir hekimin nabızda ilk belirleyeceği şey diastoldür; ikincisi süresidir; üçüncüsü hayati özelliğin (ruhun) durumudur; bu durumda atan damar aktif olur; hareket eder. Dördüncü venin durumunu belirlemek söz konusudur. Beşincisinde nabız süresini bilmesidir.'

Sonuç olarak denilebilir ki, burada XIII. yüzyılın başında kaleme alınmış olan bir eser tanıtmakta ve eserin kendisi verilerek de daha açık bir fikir edinilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. O dönemdeki bilim eserlerin pek azının içeriğinin bilindiği düşünülürse, bir kaynağı tanıtması açısından eser büyük önem taşımaktadır. Çünkü ancak bu ve benzeri kaynak eser yayınları sayesinde bilimin gerçek tarihi boyutları belirlenebilir.